

دانشگاه فرهنگیان
دوفصلنامه علمی - ترویجی
راهبردهای نوین تربیت معلمان
سال هفتم، شماره دوازدهم، پاییز و زمستان ۱۴۰۰

تجارب زیسته معلمان از نحوه اجرای طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی در مدارس ابتدایی

ملیحه گل‌مکانی^۱
رضوان حسینی‌قلی‌زاده^۲
نرگس آهنچیان^۳
شهین بنی‌اسد^۴

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، فهم تجربه زیسته معلمان از نحوه اجرای طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی و فرصت‌ها و چالش‌های آن می‌باشد. برای این منظور از روش پژوهش پدیدارشناسی استفاده شد. ۱۹ تن از معلمان منتخب استانی یا کشوری این دو طرح در مدارس ابتدایی شهر مشهد به‌عنوان مطلعان کلیدی با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. جهت گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساخت‌یافته استفاده شد. بر اساس نتایج به دست آمده، طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی طی یک فرایند رسمی و نظام‌مند از بالا به پایین از طریق بخشنامه‌ها و شیوه‌نامه‌های آموزشی به

تاریخ دریافت:

تاریخ پذیرش:

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی موسسه آموزش عالی حکمت رضوی

۲. دانشیار گروه مدیریت آموزشی و توسعه منابع انسانی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول)
rhgholizadeh@um.ac.ir

۳. عضو هیئت علمی موسسه آموزش عالی حکمت رضوی

۴. کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه فردوسی مشهد

مدارس ابلاغ شده و معلمان تحت نظارت و حمایت مدیر مدرسه طی یک برنامه زمانی معین، اقدام به اجرای آن نموده و نتایج ارزیابی آن در قالب یک جشنواره اعلام می شود. معلمان اغلب با انگیزه های درونی و بیرونی متفاوت در چنین طرح های شرکت می نمایند. مهم ترین فرصت های قابل بهره برداری از این دو طرح عبارت اند از: خلق روش های تدریس نو، تجربه گردانی و اشتراک دانش معلمان، بهبود تدریس، پرورش توان پژوهشگری، توسعه حرفه ای و رشد اخلاقی معلمان، و بهبود یادگیری دانش آموزان. از مهم ترین چالش های آن نیز می توان به تعدد قوانین اداری، ضعف داوری و بازخورد نتایج، عدم استفاده از نتایج پژوهش ها، ضعف برنامه های توانمندسازی معلمان، اثرات منفی ماهیت جشنواره ای طرح ها، عدم حمایت مالی از معلمان، کمبود زمان، تنوع زیاد طرح ها و فرسودگی معلمان، عدم تناسب تقدیرها با میزان سختی کار اشاره نمود. لذا، چنین به نظر می رسد اجرای این طرح ها به عنوان فرصت های یادگیری حرفه ای معلمان به شدت نیازمند همراهی و حمایت مدیران در مراتب مختلف آموزش و پرورش به ویژه مدیران مدارس می باشد.

کلید واژه ها: اقدام پژوهی، درس پژوهی، فرصت ها، چالش ها، معلمان، مقطع ابتدایی

مقدمه

در نظام های تعلیم و تربیت جهان، هم زمان با اصلاحات و تغییرات برنامه درسی، توجه به کیفیت یادگیری معلم نیز به عنوان یک عامل مهم در اثربخشی برنامه های تغییر سازمانی با تأکید بر حرفه ای شدن مورد تأکید قرار گرفته است (Kohandel et al., 2019). چنانکه در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) نیز ضمن تأیید نقش معلمان به عنوان مهم ترین عناصر تحقق مأموریت های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی کشور، بر ضرورت تدابیر و تدارک برنامه های اصولی، درست و صحیح با صرف هزینه و زمان کافی به مجریان طرح به عنوان شرط موفقیت تمام فعالیت هایی که در سطح برنامه ریزی کلان برای یاددهی-یادگیری در نظر گرفته می شود، تأکید شده است. در این راستا، بیشترین توجه و تمرکز معطوف به توانمندسازی معلمان و غنی سازی فرآیند یاددهی-یادگیری بوده است (Horizad, 2011). به ویژه بازاندیشی در برنامه ریزی های آموزشی، درسی و شیوه آموزش و تدریس، همچنین تغییر و تحول در

رویکردهای آموزشی در جهان، معلمان را بر آن داشته تا خود به تفکر و تأمل در عمل تدریس بپردازند (Bakhtiari, 2014). بدون شک معلمی شغلی است که با مطالعه و پژوهش گره خورده و معلمان برای ایفای نقش مؤثر در فرایند یاددهی-یادگیری باید با دانش روز همراه باشند و از روش‌های علمی برای بهبود فعالیت‌های آموزشی خود بهره‌گیرند و دانش و تجربیات خود را با دیگر همکاران به اشتراک بگذارند (Amuzgar, 2011؛ et al., 2010؛ Chamanara). در این میان تسلط بر طرح‌های پژوهشی مانند درس پژوهی و اقدام پژوهی که به‌عنوان راهبردهای بهبود عملکرد و توسعه حرفه‌ای معلمان باهدف توسعه ظرفیت پژوهش و نوآوری در بین معلمان پیشنهاد شده‌اند (Supreme Council of Education, 2011)، ضروری به نظر می‌رسد.

درس پژوهی به‌عنوان یک رویکرد توسعه حرفه‌ای با پژوهش تیمی در کلاس درس تعریف می‌شود که طی آن معلمان با یکدیگر برای تدوین طرح درس، اجرا و مشاهده نتایج آن، در جهت بهبود یادگیری دانش‌آموزان همکاری و مشارکت می‌نمایند (Lesson Study style sheet, 2019). این نوع طرح پژوهشی را می‌توان به‌عنوان یک چرخه پژوهشگری درباره یادگیری دانش‌آموزان به‌منظور ارتقاء یادگیری معلمان، روشی برای اصلاح آموزش و تدریس، فعالیت اشتراکی معلمان برای طراحی درس و فراهم‌آوری بهترین فرصت‌های یادگیری برای دانش‌آموزان نیز معرفی نمود (Stiger & Hibbert, 2014؛ Gorman & Mark & Nilula, 2010؛ Lo, 2006). مرور مطالعات صورت گرفته در این زمینه حاکی از نقش مؤثر درس پژوهی در توسعه حرفه‌ای معلمان از طریق افزایش خلاقیت نگارشی (Jafarikamangar, Izadi, Pirouz, 2020)، ایجاد انگیزه (Aghaeishurabi, 2020) و تقویت تفکر انتقادی و خودکارآمدی معلمان (Waliruh, 2019)، طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی آموزشی، ایجاد و حفظ جو یادگیری، سنجش و برقراری ارتباط با دیگران و ارزیابی آموزش و یادگیری (Razmjooei, Bozorginezhad, Zarei, 2018؛ Sami, Piri, Qureshi, 2019؛ Mohammadi, Hasani, 2019؛ Pourahmad ali, 2018؛ Talebi, 2020) می‌باشد. انجام درس پژوهی به‌عنوان یک روش مشارکتی مادامی‌که معلمان با اهداف طرح و چگونگی اجرای آن به‌طور کامل و صحیح آشنا باشند موجب افزایش تجربه و صلاحیت حرفه‌ای معلمان و توسعه آنان خواهد شد. همچنین با ایجاد امکانات و منابع مناسب، آگاه‌نمودن دست‌اندرکاران آموزشی،

ارزش‌گذاری و اشاعه نتایج می‌توان به توسعه و فراگیر شدن درس پژوهی نائل شد (Gudali, 2016; Najafzadeh, 2016; Jafari Norouzani, 2015; Tahamipour, 2013; Saki, 2010; Lewis, 2006; Kalani, 2018; Amir Abadi, 2017; Erfani et al., 2016; Hanfstingl & Mattenlug, 2014). نتایج مطالعات برخی دیگر از محققان (از جمله Moonstri & Pattanajak, 2013; Elliott, 2019; Rauch & Zehetmeier, 2019) نیز حاکی از آن است که درس پژوهی به‌عنوان روشی برای بهبود و اثربخشی آموزش و یادگیری به شمار می‌رود. همچنین، با ایجاد درک نظری عمیق از یادگیری معلمان می‌توان زمینه تغییرات قابل توجهی در یادگیری فردی آن‌ها فراهم نمود، به‌ویژه بهبود یادگیری دانش‌آموزان را به‌عنوان هدف نهایی تحت تأثیر قرارداد (Sunata, 2019; Skott & Moller, 2017).

اقدام پژوهی^۱ یا پژوهش در عمل به‌عنوان طرح اجرایی دیگر در مدارس کشور نوعی مطالعه و بررسی قلمداد می‌شود که افراد برای تغییر وضعیت نامطلوب و رسیدن به وضعیت نسبتاً مطلوب و در نهایت بهسازی کارها در محیط شغلی خود به کار می‌برند (Amuzgar et al., 2011). در واقع یک فرایند تعاملی است که مسیرهای حل مسئله را در یک بافت شراکتی از طریق پژوهش و تجربه می‌پیمایند تا در نتیجه آن راهبردهای تغییر را شناسایی کنند. لذا، چنانچه انگیزه لازم برای تغییر و طی این مسیر وجود داشته باشد، فعالیت و نتیجه این فرایند را اثربخش می‌سازد (Reason & Bradbury, 2001). در اقدام پژوهی، معلم به‌عنوان معلم پژوهنده یا اقدام پژوه با تأمل درباره مسائل آموزشی و رفتاری درون مدرسه می‌کوشد تا خود به جستجو درباره آن موقعیت نامعین پردازد، جواب پیدا کند و راهکار خود را در عمل آزمایش کند (Bakhtiari & Mossadeghnik, 2016). پژوهشگر در اقدام پژوهی صرفاً به دنبال یافتن نتایج تعمیم‌پذیر نیست بلکه فقط به دنبال شناخت علمی، درباره‌ی مسئله‌ی ویژه‌ای است که خود با آن سروکار دارد بدون اینکه بخواهد حاصل این شناخت را به موارد دیگر، تعمیم دهد. علاوه بر این، مرور نتایج حاصل از مطالعات صورت گرفته پیرامون اقدام پژوهی نیز حاکی از آن است که مادامی انجام اقدام پژوهی توسط معلمان اثربخش و مفید است که معلمان قصد و هدف اصلی از اجرای اقدام پژوهی را درک

نموده و در دوره‌های آموزشی مربوط به آن حضوری فعال داشته باشند و با انواع روش‌ها و ابزارهای مناسب برای گردآوری داده‌ها آشنا شوند (Khatrī Sefat, 2013؛ Mohammad Salehi & Parkan & Mousavizadeh, 2017؛ Mohammad Aghaei, 2016؛ Saedi, 2019؛ Zarei, 2019؛ Amiri Farahabadi, 2019؛ Jahanbin, 2019؛ Soltani, 2018؛ Jeffrey, 2006؛ Teraverse, 2006؛ Goodnouv. 2011؛ Bozkus & Bayrak, 2019؛ Kyndt & Gijbels & Grosemans, 2016؛ Dikilitas & Yayli, 2018). همچنین برای ارتقاء کیفیت آموزشی معلمان لازم است از طرح‌هایی نظیر اقدام پژوهی جهت تشویق آن‌ها به توسعه حرفه‌ای بهره گرفته شود تا اینکه صرفاً به عنوان یک تکلیف به آن‌ها محول شود (Temtime & Desta, 2014؛ Naderi et al., 2020). نتایج مطالعات برخی محققان در این زمینه حاکی از محبوبیت اقدام پژوهی در میان معلمان می‌باشد به این دلیل که به بهبود آموزش کمک می‌کند و تغییرات مثبت آن در عملکرد معلمان مشهود است (Kis, 2014؛ Roberts & Brown & Edwards, 2015؛ Long & Bae, 2018).

اجرای هر یک از این طرح‌ها در سطح مدارس کشور با رویکرد از بالا به پایین و براساس شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های ابلاغ‌شده از سوی وزارت آموزش و پرورش صورت گرفته و بر فرایند اجرای صحیح آن نظارت می‌شود (شیوه‌نامه درس پژوهی ۱۳۹۷، شیوه‌نامه اقدام پژوهی ۱۳۹۷). بنابراین، با نظر به گذشت هفت سال از اجرای طرح درس پژوهی و گذشت نزدیک به ۲۰ سال از اجرای طرح اقدام پژوهی در مدارس کشور، پرداختن به کیفیت اجرای این طرح‌ها با رجوع به تجارب زیسته معلمان درگیر در این فرایندها و شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های ناظر به اجرای این طرح‌ها ضروری به نظر می‌رسد. هرچند برخی محققان با آسیب‌شناسی این طرح‌ها کوشیده‌اند تا موانع و مشکلات پیش روی آن به‌ویژه اقدام پژوهی را که از قدمت بیشتری برخوردار است، شناسایی کنند. در این میان، بیشترین موانع و آسیب‌ها به عدم آگاهی و دانش و مهارت معلمان از اقدام پژوهی (Shahravi, Namazifard, 2015؛ Saedi, 2019؛ Musazadeh Mousavi, 2013؛ Zarei, 2019؛ Rahimi, 2016؛ پابین بودن انگیزه معلمان (Shahravi, 2018؛ Hamidi, 2016؛ Mousavizadeh, 2017؛ Musazadeh Mousavi, 2013؛ Safiyakhani, 2020؛ Spann, 2018)، نهادینه نشدن فرهنگ پژوهش، عدم اطلاع‌رسانی مناسب، انرژی‌بر بودن فرآیند اقدام پژوهی، نبود تسهیلات مالی مناسب (Shahravi, 2018)، نبود آموزش ضمن خدمت و امکانات لازم و کافی (Saedi, 2019؛ Namazifard, 2015) و تفاوت معنادار بین دیدگاه معلمان و مدیران در

خصوصاً مشکلات اجرای طرح و برنامه‌ها از جمله اقدام پژوهی (Rahimi 2016) نسبت داده شده است. علاوه بر این، (Safiyakhani 2020) طی مطالعه‌ای نارضایتی پژوهشگران از نحوه ارزیابی، نبود وحدت رویه بین داوران و ارزیابان، اشکالات فرم ارزیابی گزارشات، عدم انعکاس نقاط ضعف و قوت معلمان پژوهنده، کاربردی نبودن و کیفیت پایین دوره‌های آموزشی اقدام پژوهی، عدم تسلط مدرسان دوره‌های ضمن خدمت، عدم پیگیری اجرای دستورالعمل و فرایند، تعدد قوانین اداری و عدم تفویض اختیار، تأمین نشدن منابع مالی اجرای برنامه، عدم حمایت مادی و معنوی از پژوهشگران را از مهم‌ترین عوامل بازدارنده اجرای برنامه معلم پژوهنده معرفی نمود.

در حال حاضر به منظور اثربخشی و بهبود فعالیت‌های آموزشی و پرورشی این طرح‌ها با دو منظور اجرا در کلاس‌های درس و شرکت در جشنواره به مدارس ابتدایی بخشنامه می‌شود، شیوه‌نامه‌ی اجرا نیز به پیوست ارسال می‌شود، همچنین از هر مدرسه یک نفر به عنوان رابط برگزیده می‌شود تا در جلسات آموزشی که توسط رابط ناحیه برگزار می‌شود، شرکت کند و آموزش‌ها را به همکاران مدرسه منتقل کند، لازم به ذکر است که رابطان نواحی نیز خود توسط رابطان استان مورد آموزش قرار می‌گیرند، البته برای برگزاری هر کدام از طرح‌ها و تدارک جشنواره‌ها، تعداد ساعات زیادی جلسات در سطوح استان‌ها، شهرستان‌ها و نواحی برگزار می‌شود تا به سطح مدرسه برسد، اکنون پس از گذشت چند سال از اجرای این طرح‌ها نیاز به تحقیق و جستجو در رابطه با این موضوع که این طرح‌ها در سطح مدارس چگونه عملی می‌شوند و در کلاس درس چگونه به اجرا درمی‌آیند، قابل توجه است. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش این بود که با رویکردی کیفی و بر اساس تجارب زیسته معلمان به مطالعه چگونگی اجرای این طرح‌ها و چالش‌ها و فرصت‌های ناظر به آن در سطح مدرسه مبادرت ورزد.

روش پژوهش

در این پژوهش، به منظور فهم تجارب زیسته معلمان از اجرای دو طرح مزبور معلم محور، از روش پژوهش پدیدارشناسی^۱ بهره گرفته شد. از مهم‌ترین دلایل انتخاب این

روش می‌توان به ماهیت وابسته به زمینه پدیده‌هایی نظیر اقدام پژوهی و درس پژوهی اشاره نمود که به‌رغم لزوم تبعیت از استانداردها و چهارچوب‌های علمی آن، در عمل تحت تأثیر بسیاری از عوامل زمینه‌ای در سطوح مختلف فردی، مدرسه‌ای، سازمانی، فرهنگی و اجتماعی قرار می‌گیرد. لذا، فهم چنین پدیده‌ای و معنابخشی آن از منظر افرادی که به‌طور مستقیم پدیده موردنظر را تجربه کرده‌اند، نیازمند بهره‌گیری از روش‌هایی است که پدیدارشناسی با رویکرد توصیفی ازجمله آن‌هاست (Mohammadpour, 2013). براین اساس، در این پژوهش، طرح این دو پرسش اساسی از معلمان که «چه چیزی درباره اقدام پژوهی و درس پژوهی تجربه کرده‌اند» و «این تجربه متأثر از چه شرایط و عواملی بوده است» (Creswell, 2014)، رجوع به تجربه زیسته معلمان کلیدی با توجه به موضوع مورد مطالعه حائز اهمیت بود. در این پژوهش با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، نوزده تن از معلمان برگزیده اقدام پژوهی و درس پژوهی در سطح استانی یا کشوری، به عنوان افراد آگاه و کلیدی شناسایی و انتخاب شدند و مورد مصاحبه قرار گرفتند. به‌منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد و برای تحلیل مصاحبه‌ها از روش تحلیل تفسیری-کدگذاری اشتراوس و کوربین (۲۰۰۶) استفاده و بر اساس دو مرحله باز و محوری انجام شد؛ نخست نکات کلیدی هر مصاحبه شناسایی و استخراج شدند، سپس مفاهیم موجود در نکات کلیدی مشخص شد و برحسب مضامین مشترک، مفاهیم تحت مقوله‌های معینی دسته‌بندی شدند. علاوه براین، اعتباربخشی نتایج با اتکا به معیارهای چهارگانه گوبا و لینکلن^۱ (۱۹۸۵)، باورپذیری، انتقال‌پذیری، تاییدپذیری توسط گروه هم‌تایان باتجربه در انجام طرح‌ها و شاغل در حوزه ابتدایی آموزش و پرورش تأمین شد.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت شناختی معلمان برگزیده

کد	سابقه خدمت	میزان تحصیلات	کسب افتخار در طرح	صاحب تجربه در
۱	۱۱ سال	کارشناسی ارشد	درس پژوهی ۳ دوره منتخب استان و ۲ دوره منتخب ناحیه	اقدام پژوهی، الگوهای برتر تدریس، آفرینش خلاق
۲	۶ سال	کارشناسی	اقدام پژوهی ۱ دوره منتخب استان	درس پژوهی، معلم راهنما در جابر بن حیان، ارزشیابی کیفی-توصیفی
۳	۸ سال	کارشناسی	درس پژوهی ۱ دوره منتخب استانی	اقدام پژوهی
۴	۵ سال	دانشجوی کارشناسی ارشد	درس پژوهی ۱ دوره منتخب استان و ۱ دوره منتخب ناحیه	اقدام پژوهی، ارزشیابی کیفی-توصیفی، معلم راهنما در جابر بن حیان، مدرس کارگاه درس پژوهی در ناحیه
۵	۵ سال	کارشناسی ارشد	اقدام پژوهی ۱ دوره منتخب استان	درس پژوهی، معلم راهنما در جابر بن حیان، ارزشیابی کیفی-توصیفی
۶	۱۸ سال	دانشجوی دکتری	درس پژوهی ۴ دوره منتخب استانی و ۲ دوره منتخب کشوری	اقدام پژوهی، مدرس کارگاه‌های درس پژوهی در ناحیه و استان، داور درس پژوهی در ناحیه و استان
۷	۱۷ سال	دکتری	اقدام پژوهی ۵ دوره منتخب استانی	طرح درس پژوهی، مدرس کارگاه اقدام پژوهی
۸	۲۸ سال	کارشناسی	اقدام پژوهی ۵ دوره منتخب استانی	درس پژوهی، معلم راهنما در جابر بن حیان، ارزشیابی کیفی-توصیفی
۹	۱۲ سال	کارشناسی	درس پژوهی ۲ دوره منتخب استانی	الگوهای برتر تدریس، معلم راهنما در جابر بن حیان، اقدام پژوهی
۱۰	۲۷ سال	کارشناسی ارشد	درس پژوهی ۵ دوره منتخب استانی	اقدام پژوهی، معلم راهنما در جابر بن حیان، ارزشیابی کیفی-توصیفی، داور درس پژوهی در ناحیه و استان
۱۱	۲۸ سال	کارشناسی	درس پژوهی ۳ دوره منتخب استانی و ۱ دوره منتخب ناحیه	معلم راهنما در جابر بن حیان، جشنواره الگوهای برتر تدریس، اقدام پژوهی
۱۲	۱۵ سال	کارشناسی ارشد	اقدام پژوهی ۱ دوره منتخب استانی	معلم راهنما و داور جابر بن حیان، درس پژوهی، ارزشیابی کیفی-توصیفی

مدرس ارزشیابی کیفی-توصیفی، جشنواره الگوهای برتر تدریس، رابط استانی درس پژوهی، اقدام پژوهی، سرگروه استانی	درس پژوهی ۳ دوره منتخب استانی	کارشناسی ارشد	۲۷ سال	۱۳
ارزشیابی کیفی-توصیفی، تولید محتوای الکترونیک، درس پژوهی، داور اقدام پژوهی، مدرس اقدام پژوهی	اقدام پژوهی ۳ دوره منتخب استانی و ۱ دوره منتخب کشوری	دانشجوی دکتری	۳۰ سال	۱۴
اقدام پژوهی، معلم راهنما در جابر بن حیان، ارزشیابی کیفی-توصیفی	درس پژوهی ۴ دوره منتخب استانی و ۱ دوره منتخب کشوری	کارشناسی	۲۸ سال	۱۵
الگوهای برتر تدریس، معلم راهنما در جابر بن حیان، انجام طرح درس پژوهی	اقدام پژوهی ۱ دوره منتخب استانی	کارشناسی	۱۲ سال	۱۶
۱۷ معلم راهنما در جابر بن حیان، درس پژوهی، ارزشیابی کیفی-توصیفی، داور جابر بن حیان، داور درس پژوهی	درس پژوهی ۳ دوره منتخب استانی	کارشناسی	۱۵ سال	۱۷
ارزشیابی کیفی-توصیفی، تولید محتوای الکترونیک، اقدام پژوهی، مدرس درس پژوهی، داور درس پژوهی	درس پژوهی ۶ دوره منتخب استانی	کارشناسی ارشد	۳۰ سال	۱۸
اقدام پژوهی، حضور در کمیسیون‌های پارلمان معلمان در استان و ناحیه، مدیر مرکز ناشنوایان	اقدام پژوهی ۱ دوره منتخب کشوری	کارشناسی ارشد	۳ سال	۱۹

یافته‌های پژوهش

کیفیت (چگونگی) اجرای طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی بر اساس تجارب زیسته معلمان در مدارس ابتدایی چگونه است؟

در پاسخ به این سؤال، به‌طور کلی بر اساس نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته می‌توان کیفیت اجرای طرح‌ها توسط معلمان منتخب را در قالب شش مقوله به این شرح دسته‌بندی کرد: اطلاع‌یابی از طریق بخشنامه‌های آموزش و پرورش، جامعیت شیوه‌نامه‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی، آموزش طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی، حمایت و همراهی مدیر مدرسه، انگیزه‌های بیرونی و درونی معلمان و رضایت از ماهیت جشنواره‌ای طرح‌ها که از ۷۷ نکته کلیدی مفهوم‌سازی و استخراج مقوله صورت گرفته است. در جدول (۲) مفاهیم و مقوله‌های حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها به‌طور خلاصه نشان داده شده است.

جدول ۲. برخی شواهد مربوط به تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته مبنی بر کیفیت اجرای طرح‌های مورد مطالعه

مقاله	مفاهیم
اطلاع‌یابی از طریق بخشنامه‌های آموزش و پرورش	اطلاع‌رسانی اداری (کد ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۳، ۱۲، ۱۴، ۱۶)، آغاز رسمی درس پژوهی ۵ سال پیش با بخشنامه اداره (کد ۱۵)
جامعیت شیوه‌نامه‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی	استفاده از شیوه‌نامه به‌عنوان نقشه‌ی جامعی برای انجام درست، درس پژوهی، عدم مطالعه دقیق شیوه‌نامه و انجام کار ناقص یا اشتباه توسط بعضی از گروه‌ها (کد ۱)، عدم درک درست از درس پژوهی توسط بعضی از گروه‌ها و اجرا به روش الگوهای برتر تدریس (کد ۶)، مطالعه شیوه‌نامه و شرکت در کلاس‌های ضمن خدمت (کد ۱۴، ۱۸)
آموزش طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی	شرکت در کارگاه‌های آموزشی درس پژوهی (کد ۵)، شرکت در کارگاه اقدام پژوهی (کد ۱۲)، شرکت در کلاس‌های ضمن خدمت درس پژوهی (کد ۱۵)، خودآموزی در زمینه‌ی درس پژوهی (کد ۱۳)، همکاری با کارشناسان پژوهش و صاحب‌نظران (کد ۱۷)
حمایت و همراهی مدیر مدرسه	درگیری مستقیم مدیر در انجام طرح درس پژوهی یا اقدام پژوهی (کد ۳)، تیم سازی با حضور معاونین مدرسه (کد ۵)، تدارک جلسات هم‌اندیشی (کد ۶)، نقش‌آفرینی مدیر در موفقیت معلم (کد ۸)، حمایت مدیر (کد ۱۲، ۱۴، ۱۶، ۱۸)
انگیزه‌های بیرونی و درونی معلمان	رسیدن به انگیزه‌های درونی پس از چند دوره تکرار طرح (کد ۸)، عوامل مؤثر و مهم در اقدام پژوهی: انگیزه‌های درون‌زاد (همچون میل به ارتقاء و رشد) و پذیرش ریسک تجربه‌ی جدید (کد ۱۹)، وجود انگیزه‌های بیرونی (کد ۸، ۱۵)
رضایت از ماهیت جشنواره‌ی طرح‌ها	وجود جشنواره‌ی درس پژوهی به‌عنوان یک ایجاد انگیزه (کد ۱۳، ۱۸)، برگزاری طرح‌ها به‌صورت شرکت در جشنواره، به‌عنوان ایجاد انگیزه (کد ۱ و ۶ و ۷)

به‌طور کلی، بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، معلمان اقدام پژوهی و درس پژوهی اغلب با اطلاع‌یابی از مسیر سلسله‌مراتب سازمانی به‌ویژه با ایفای نقش حمایتی مدیران مدارس در فرایند اجرای طرح‌ها، به شرکت در جشنواره‌ها فراخوان شدند. لذا، ماهیت اداری و رسمی این دو طرح با مدیریت مرکزی آن در مقیاس کشوری ویژگی اصلی چنین طرح‌های پژوهشی به‌شمار می‌آید که اغلب با انگیزه‌های بیرونی معلمان برای شرکت در این فراخوان ملی همراه بوده است.

سؤال دوم: مهم‌ترین چالش‌ها و فرصت‌های اجرای طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی در مدارس ابتدایی کدام‌اند؟

برای پاسخ به سؤال دوم نیز با استناد به تحلیل نتایج مصاحبه‌های انجام‌شده در قسمت اول به توضیح و معرفی فرصت‌هایی که در پی اجرای طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی ایجاد شده‌است، پرداخته می‌شود و در قسمت دوم چالش‌ها معرفی می‌شوند.

۲-۱ فرصت‌ها:

با تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها، ۷ مقوله به شرح: زمینه‌سازی خلق روش‌های تدریس نو، تجربه گردانی و تبادل اطلاعات بین معلمان، تغییر و بهبود تدریس، پرورش توان پژوهشگری در معلمان، توسعه حرفه‌ای معلمان، رشد اخلاقی معلمان و بهبود یادگیری دانش‌آموزان، از تجزیه و تحلیل ۱۵۴ نکته کلیدی مفاهیم استخراج و از مفاهیم مقوله‌های فوق به دست آمده که به نظر می‌رسد در صورت بسط و توسعه در جهت انجام واقعی دو طرح می‌توان گفت برای زمینه‌سازی در جهت ایجاد تحول در سیستم آموزشی مناسب هستند.

جدول ۳. برخی شواهد مربوط به تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته مبنی بر فرصت‌ها

مقوله	مفاهیم
تلاش به منظور خلق روش‌های تدریس نو	خلاقیت و نوآوری در آموزش (کد ۱۶)، هم‌اندیشی برای دستیابی به راه‌حل‌های نو (کد ۶)، خرد جمعی در ابداع روش‌های تدریس (کد ۱)
تبادل اطلاعات بین معلمان	تجربه گردانی بین معلمان با سابقه و کم‌سابقه (کد ۱)، دریافت تجربه تدریس و کلاس-داری همکاران (کد ۱۱)، یادگیری مشارکتی در درس پژوهی (کد ۱۸)
تغییر و بهبود تدریس	تولید ابزار آموزشی جدید در بعضی مباحث درسی (کد ۱)، آسان‌سازی کار معلم در تدریس با استفاده از ابزار (کد ۶)، ارتقاء کیفیت کار معلم تازه‌کار (کد ۵)، تبادل اطلاعات و ابزار جدید در مدارس استثنائی و عادی (کد ۶)، تدریس کامل و مرحله‌به‌مرحله‌ی یک مبحث درسی (کد ۱۸)
پرورش توان پژوهشگری و پرسشگری در معلمان	افزایش توانمندی در زمینه مشاهده‌گری (کد ۷)، خودآموزی در زمینه پژوهشگری (کد ۲)، اثر مستقیم پرسشگری و پژوهشگری در موفقیت فرد یا تیم در طرح‌ها (کد ۱۲)
توسعه حرفه‌ای معلمان	توانمندشدن معلم معجری طرح (کد ۲ و ۳)، افزایش توان حل مسئله (کد ۸)، سازمان-دهی داده‌های ذهنی معلم (کد ۹).
رشد اخلاقی معلمان	انتقادپذیری و پرورش روحیه تحمل نظرات دیگران (کد ۱۱)، نقدپذیری و رفع ایرادات معلم با کسب نظر سایر هم‌گروهی‌ها (کد ۱۳)، صبوری و بردباری (کد ۶)
بهبود یادگیری دانش‌آموزان	پیشرفت درسی و یادگیری بهتر دانش‌آموزان (کد ۳)، فایده‌مندی دوجانبه طرح برای معلم و دانش‌آموز (کد ۲)، توجه به تفاوت‌های فردی در نتیجه انجام اقدام پژوهی (کد ۱۴)، جذابیت و لذت بخشی جلسات تدریس (کد ۱۵)، استفاده از نظریه هوش‌های چندگانه (کد ۱۰).

چنان که در جدول (۳) ملاحظه می‌شود، انجام طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی در ابداع روش‌های تدریس جدید به‌عنوان محصول هم‌فکری و خرد جمعی تیم معلمان مؤثر بوده است؛ «شرکت‌کننده شماره ۱: جلسه‌های درس پژوهی خیلی مهم هستند و تو همین جلسه‌ها روش‌های تدریس ساخته میشن که تا حالا نبودن و این روش‌ها در واقع محصول یک خرد جمعی هستن و روش‌های کامل و کم‌نقصی هم از کار در میان». «شرکت‌کننده شماره ۱۸: تکرار انجام این درس پژوهی‌ها باعث شده که من الان اگر برم سر کلاس همونجا فی‌البداهه بتونم یک روش تدریس رو خلق کنم و تدریس کنم، یعنی این‌قدر مسلط شدم که برای یک موضوع درسی من چندین روش می‌تونم پیشنهاد بدم، من همین الان از نیروهایی که درخواست تدریس میدن اینجا تست می‌گیرم و باید برام تدریس کنن، همونجا که اونا دارن برام تدریس می‌کنن من تو ذهنم میاد که حالا اگر این کار رو بکنه درست‌تره و راهنماییشون می‌کنم».

از دیگر فرصت‌های به‌دست‌آمده از این طرح‌ها می‌توان به تبادل دانش و تجربه معلمان در فرایند کارگروهی اشاره نمود که در ضمن بازدید و مشاهده مستقیم کار یک همکار برای سایر معلمان فراهم می‌شود؛ «شرکت‌کننده شماره ۹: اصلاً همین درس پژوهی باعث شده که در کلاس همکارا روی همدیگه باز بشه و از همدیگه یاد بگیرن». همچنین در کارهای اقدام پژوهی که به‌صورت گروهی انجام می‌شود نیز تبادل اطلاعات در حجم گسترده‌ای صورت می‌گیرد، در طرح‌های انفرادی نیز معلمان اغلب با نظرخواهی، مشورت و درخواست کمک از سایر همکاران برای مشاهده مراحل کار و دریافت نظر ایشان تجربه‌گردانی می‌کنند.

با انجام این دو طرح معلمان موفق به بهبود کیفیت در تدریس خود شدند، نگاه معلم نسبت به شغل خود تغییر کرد و منجر به تعریف اصول خاصی برای تدریس آن‌ها شد. از جمله موارد دیگری که در تغییر و بهبود تدریس مؤثر بوده می‌توان به ساخت ابزارهای آموزشی و همچنین خلق بازی‌های جدید برای کاربرد در کلاس اشاره کرد که هم در حوزه درسی مورد استفاده قرار گرفته و هم در نهادینه کردن مهارت‌های اجتماعی مؤثر بوده است؛ «شرکت‌کننده شماره ۶: توی این تدریسا سعی می‌کردیم که حتماً از ابزار استفاده کنیم و بعد این استفاده از ابزار به کلاسای درس معمولی هم وارد شد و ما متوجه شدیم که استفاده از ابزار چقدر کمک می‌کنه که تدریس آسون‌تر بشه و همین‌طور

بچه‌ها بهتر یاد بگیرند». «شرکت کننده شماره ۱۲: تدریس کردن من به سمت این رفت که بازی رو با ریاضی قاطی کنم و ریاضی رو با استفاده از بازی برای بچه‌ها آسون کنم»

معلمان در پی یک یا چند مرحله انجام طرح درس پژوهی یا اقدام پژوهی با اصول پژوهش آشنا شده‌اند و انجام طرح‌ها در ایشان حس پرسشگری و کنجکاوی را تقویت کرده‌است و باعث شده که به دنبال رفع مشکلات با استفاده از تحقیق و پژوهش و به شکل منطقی دربیایند؛ «شرکت کننده شماره ۲: من با انجام این طرح گام‌هایی رو که باید برای یک پژوهش برداریم، یاد گرفتم». همچنین، انجام طرح‌ها باعث شده تا معلمان علاوه بر بالا بردن کیفیت تدریس و تغییر روش تدریس خود در ابعاد دیگر نیز رشد کنند و نتایجی از جمله چاپ کتاب، نگارش مقاله، فیلم‌سازی، نویسندگی کسب کنند، همچنین رشد معلمان در استفاده از کامپیوتر و اینترنت در نتیجه انجام درس پژوهی و اقدام پژوهی در توسعه‌ی حرفه‌ای آنان قابل ملاحظه بوده است؛ «شرکت کننده شماره ۶: من از همون کار پژوهشی که انجام دادم تونستم فیلم تهیه کنم و تو جشنواره فیلم رشد شرکت کردم حتی بعدش هم که فیلمم رتبه نیاورد خودم به خواست خودم فیلمم رو نشر دادم تا معلما بتونن از کارم استفاده کنن، یاد گرفتم که مقاله بنویسم، حتی در این رابطه یک کتاب هم چاپ کردم و همه‌ی این توانایی رو من به خاطر انجام این طرحا یاد گرفتم و قبلش یاد نداشتم». «شرکت کننده شماره ۱۰: باید یک پیشینه‌ی قوی از کارت داشته باشی و دست پیدا کردن به اون پیشینه بدون مطالعه همیشه».

رشد اخلاقی نیز یکی از فرصت‌های فراهم شده در نتیجه درگیر شدن معلمان در فرایند اجرای طرح‌های پژوهشی می‌باشد که از پیامدهای مهم آن می‌توان به افزایش اعتماد به نفس، خودباوری، ارتباط با دیگران، انتقادپذیری، روحیه کارگروهي، صبوری و بردباری و تقویت روحیه مشورت با دیگران اشاره کرد؛ «شرکت کننده شماره ۹: من تو انجام این طرح‌ها به این مهارت رسیدم که نظر بقیه رو قبول کنم، یعنی قبلاً خیلی انتقادپذیر نبودم ولی تو این طرحا یاد گرفتم که به نظر بقیه در مورد کارم گوش کنم و به اونا فکر کنم و سعی کنم از نظراتشون برای بهتر شدن کارم استفاده کنم». «شرکت کننده شماره ۱۱: اولین درس پژوهی رو که انجام دادیم نمی‌تونستم نظر و نقد همکارام رو قبول کنم اصلاً نقدپذیر نبودم ولی سالای بعد بیشتر به نظر همکارام احترام می‌داشتم و می‌پذیرفتم».

از جمله منافع مهم این طرح‌ها برای دانش‌آموزان نیز می‌توان به پیشرفت در درس‌ها، یادگیری بهتر، تعمیق یادگیری، رشد مهارت تفکر، رشد مهارت‌های اجتماعی، لذت یادگیری، پرورش روحیه پژوهشگری، بهره‌مندی از تکالیف و ارزشیابی‌های متنوع، انتقادپذیری و کسب توانایی نقد دیگران اشاره کرد؛ «شرکت کننده شماره ۸: توی اقدام پژوهی من مشکل خیلی از بچه‌های کلاس با اون موضوع و انجام راهکارا تو درسشون حل شد». «شرکت کننده شماره ۱۱: ما تو این طرح و به خاطر مطالعه‌هایی که داشتیم با نقاط قوت بچه‌های ناشنوا آشنا شدیم، دانش‌آموزای ناشنوا تو استدلال کردن قوی‌ترین به دلیل استفاده‌ی بیشتر از حس بینایی، بعد توی پایه‌ی دوم که بررسی کردیم دیدیم که بعضی بچه‌ها تو استدلال‌های ذهنی برای حل مسئله تو درس ریاضی دچار تضاد هستن، بعد راهکارایی رو پیدا کردیم که بتونیم این تضاد در استدلال‌های ذهنی رو برطرف کنیم». «شرکت کننده شماره ۱۳: وقتی که طرح رو انجام می‌دادیم تکالیفی که برای بچه‌ها در نظر می‌گرفتیم با تکالیف همیشگی که قبلاً می‌دادیم فرق می‌کرد، همین‌طور نحوه‌ی ارزشیابی‌ها هم متفاوت می‌شد».

۲-۲ چالش‌ها:

با تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها، ۱۱ مقوله که از مفهوم‌سازی ۹۳ نکته کلیدی استخراج شده‌است، تحت عنوان چالش، به دست آمده، این مقوله‌ها مشکلات و چالش‌هایی که سر راه اجرای طرح‌ها وجود دارند یا در نتیجه‌ی، اجرای نادرست یا نمایشی طرح‌ها ایجاد شده‌اند را نشان می‌دهد که برای جلوگیری از ایجاد ضرر و زیان برای دانش‌آموزان و همچنین کمک به انجام واقعی و درست طرح‌ها توسط معلمان، نیاز به بازنگری و تدبیر در طرح‌ها را ضروری می‌نمایاند و شامل: ضعف در اجرای طرح‌ها، تعدد قوانین اداری، ضعف داوری و بازخورد نتایج طرح، عدم استفاده مفید از نتایج پژوهش‌ها، ضعف برنامه‌های توانمندسازی معلمان، تأثیرات منفی ماهیت جشنواره‌ای طرح‌ها، عدم حمایت مالی از معلمان درس پژوه و اقدام پژوه، کمبود وقت، تنوع زیاد طرح‌ها و خستگی معلمان در اجرای آن‌ها، سفارش خرید طرح از منتخبین، عدم تناسب تقدیرها با میزان سختی کار می‌باشند.

جدول ۴. برخی شواهد مربوط به تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته مبنی بر چالش‌ها

مفاهیم	مقوله
جایگزین زمان تدریس شدن (کد ۱)، نقش بازی کردن در کلاس درس واقعی (کد ۹)، اجرای نمایشی و ضعیف طرح (کد ۱۰)	ضعف در اجرای طرح‌ها
وجود قوانین دست و پاگیر اداری (کد ۱، ۴، ۵، ۱۲، ۱۳)، دشواری گزارش نویسی (کد ۵، ۱۲، ۱۳)	تعدد قوانین اداری
احتمال اشتباه در داوری طرح‌ها (کد ۵)، اختلاف نظر داوران (کد ۱۸)، تبعیض در داوری (کد ۷)	ضعف داوری و بازخورد نتایج طرح
بلااستفاده ماندن نتایج پژوهش‌های برگزیده (کد ۷)، کاربردی نبودن نتایج پژوهش‌ها (کد ۱۶)	عدم کاربرد نتایج پژوهش‌ها
عدم تمایل به شرکت در کارگاه‌های آموزشی، آشنا نبودن معلمان (کد ۲)، ضعف در آموزش مناسب (کد ۱)	ضعف برنامه‌های توانمندسازی معلمان
ضرر به اخلاق حرفه‌ای (کد ۹، ۱۶، ۱۴)، عدم تناسب روش با اهداف (کد ۱۵)، نامناسب بودن شیوه اجرای فعلی (کد ۱۰)، عدم تناسب شیوهی اجرا با شغل معلمی (کد ۳)، ناموثر بودن انگیزه‌های بیرونی (کد ۱۹)	اثرات منفی جشنواره‌ای بودن طرح‌ها
صرف وقت و هزینه ساخت ابزار (کد ۶)، بار مالی برای مجری طرح (کد ۷، ۶، ۴، ۵، ۳، ۲، ۱۵)	عدم حمایت مالی از معلمان
کمبود زمان (کد ۱۳، ۳، ۹، ۱۰، ۱۱)، لزوم اختصاص وقت اضافه (کد ۱۸)	کمبود زمان
ازدحام طرح‌ها و فشار روی معلم (کد ۱۴)، توقعات بیشتر از معلمان موفق (کد ۱۴)، تعدد طرح‌های آموزش و پرورش (کد ۱۰)	تنوع زیاد طرح‌ها و خستگی معلمان در اجرای آن
سفارش خرید طرح از همکاران توانمند (کد ۴، ۵)، خرید طرح و ارائه به نام خود توسط بعضی از همکاران (کد ۹)	سفارش خرید طرح از منتخبین
برابری امتیاز درس پژوهی و اقدام پژوهی با بقیه طرح‌ها (کد ۲)، عدم اختصاص امتیاز ویژه برای معلمان مدارس غیردولتی (کد ۱۲)، نبود امتیاز برای رتبه‌بندی منتخبین (کد ۷)	عدم تناسب تقدیرها با میزان سختی کار

چنانکه در جدول (۴) ملاحظه می‌شود، یکی از مهم‌ترین چالش‌های اجرای چنین طرح‌هایی در سطح مدارس اغلب، اجرای غیرواقعی و کاملاً نمایشی و گاه باهدف رفع تکلیفی که مدیر اجبار کرده است یا دریافت تشویقی‌های لازم بوده است که آثار و تبعات منفی آن در بین دانش‌آموزان قابل توجه است. از جمله این موارد می‌توان به اتلاف وقت در ساعت کلاسی، کاهش اعتماد به نفس دانش‌آموزان، وادار شدن بچه‌ها به بازی‌گری و گاه دروغ‌گویی اشاره کرد؛ «شرکت کننده شماره ۱: سال گذشته به اتفاق

یکی از داورا فیلما رو می دیدم، شاهد بودم که یک ردیف کلاس در جلسه‌ی تدریس فقط تماشاچی بودن و فقط دو تا نیمکت در جریان تدریس فعال بودن یا مثلاً قبل جلسه‌ی تدریس از بچه‌ها می‌خوان که سکوت کنن چون می‌خوان فیلم برداری کنن و به نظر من این موارد ایراد هست». «شرکت کننده شماره ۵: یک سال قبل از اینکه خودم تیم درس پژوهی تشکیل بدم و شروع به کارکنم شاهد اجرای یک درس پژوهی بودم که تدریس دوم اتفاقاً با سرگروه بود، قبل از شروع تدریس دوم معلم مجری، دانش‌آموزای زرنگ و بدون مشکلات اخلاقی رو از کلاس خودش آورد داخل کلاسی که قرار بود اونجا تدریس کنه و چند تا از دانش‌آموزای خوب این کلاس رو هم نگه داشت و بقیه رو اون ساعت از کلاس فرستادن بیرون، بعد از گلچین کردن دانش‌آموزا، معلم با لحن تهدیدآمیز و با حرکت انگشت اشاره رو به دانش‌آموزا و استفاده از لفظ خفه شو، از دانش‌آموزا خواست که تا آخر جلسه هیچ صحبت اضافه‌ای نکنن، بچه‌ها کلاس اول ابتدایی بودن، یعنی اون روز از هر چی طرح بود بدم اومدم». «شرکت کننده شماره ۹: اصلاً بعضی وقتا به جای اینکه طرح درس نوشته بشه یک سناریو آماده میشه و از بچه‌ها هم می‌خوان که تو این و بگو تو این کار رو بکن و بچه به جای اینکه درس رو گوش کنه شروع می‌کنه به اجرای نقش و خوب اینجا درواقع بچه داره دروغ‌گویی رو یاد می‌گیره و خوب معمولاً هم این طور کارا رتبه نمی‌یارن».

وجود قوانین خاص و سخت‌گیری‌هایی که در شیوه‌نامه لحاظ شده است، اغلب باعث سخت شدن انجام طرح‌ها و انصراف بعضی از معلمان می‌شود و در بعضی موارد مانع از بروز خلاقیت و ایده‌های نو می‌شود؛ «شرکت کننده شماره ۱۲: شیوه‌نامه خیلی قالبی هست و خواسته که نظم خاصی تو نگارش وجود داشته باشه این ممکن باعث بشه یک طرح خوب چون قالب شیوه‌نامه رو رعایت نکرده رد بشه».

ضعف داوری‌ها و بروز خطا و اعمال سلیقه در فرایند داوری از چالش‌های دیگر اجرای این طرح‌هاست. در این میان، عدم ارائه بازخورد نتایج داوری به مجریان طرح از دیدگاه معلمان بسیار چشمگیر بود. با این توضیح که اعلام نقاط قوت و ضعف طرح‌ها به مجریان می‌تواند به بهبود آن برای دوره‌های بعد کمک کند؛ «شرکت کننده شماره ۱: ما وقتی که طرحمون به مرحله کشوری راه پیدا نکرد مراجعه کردیم و خواستیم که با ایرادای کارمون آشنا بشیم وقتی طرحمون رو آوردن دیدیم که داورا

ایرادات طرح رو برای ما نوشتن یعنی همه رو برامون مشخص کرده بودن ولی نفرستاده بودن حالا ما خودمون پیگیری کردیم و با نقاط ضعفمون آشنا شدیم ولی خوب خیلیا بازخورد کارشون به دستشون نمیرسه». «شرکت کننده شماره ۱۸: حتی توی یکی از کارا که من داور می‌کردم دیدم اینقدر این کار خوبه و اینقدر این معلم خلاقیت داشت که حیفم اومد و خودم باهاش تماس گرفتم باینکه نباید این کار رو می‌کردم ولی تماس گرفتم و ایرادات کارش رو گفتم و خواستم که برای مرتبه‌های بعد ایراداتش رو برطرف کنه، ولی اینکه به شکل رسمی و اداری بازخورد ارسال بشه نه اینطوری نیست». «شرکت کننده شماره ۱۵: نه من بازخوردی از کارم دریافت نکردم، خوب اگر بدونیم می‌تونیم اشکالات کارمون رو رفع کنیم».

بدون استفاده ماندن نتایج حاصل از طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی به‌رغم کوشش فراوانی که معلمان برای انجام آن‌ها صرف می‌کنند، چالش مهم دیگری است که ممکن است اثر انگیزی منفی برای شرکت در فراخوان‌های بعدی به همراه داشته باشد. از آنجاکه خروجی برخی از این طرح‌ها ممکن است منجر به نوآوری آموزشی به‌ویژه ساخت ابزار آموزشی شود، لذا عدم استفاده و گاه عدم انتشار آن‌ها جهت بهره‌مندی برای بهبود آموزشی ممکن است موجبات سوءاستفاده و بازار سیاه خرید و فروش آن‌ها را فراهم کند؛ «شرکت کننده شماره ۶: من حتی اختراع داشتم و اون رو ثبت کردم ولی خوب حامی مالی برای تولید انبوهش پیدا نکردم، باینکه خیلی کار مفیدی هم هست و در آموزش مبحث درسی تحول ایجاد می‌کنه ولی خوب هیچ‌کس از من حمایت نکرد. پیرو این مهم، چالش عدم حمایت مالی از معلمان در فرایند اجرای طرح که گاه نیازمند ساخت ابزار آموزشی و هزینه‌های دیگر است، مطرح می‌شود؛ «شرکت کننده شماره ۶: خوب برای ساخت ابزار نیاز به متخصص داشتیم بعد من خودم شخصاً باید می‌رفتم پیش تراشکار تا ابزار ما رو آماده کنه، هزینه‌ها رو هم خودمون باید می‌دادیم». «شرکت کننده شماره ۲: برای اجرای طرح لازم بود یکسری مطالعاتی رو انجام بدم و مدرسه ما یا حتی اداره یا یک‌جایی نبود که بتونیم اون کتاب‌ها رو از اونجا امانت بگیریم و اکثراً باید پول می‌دادم و می‌خریدم حالا برای مقاله‌ها چون داشتم دانشجو بودم برام دریافت می‌کرد ولی معمولاً کتابا رو می‌گفتم داشتم از تهران می‌خرید و برام می‌فرستاد».

از مهم‌ترین چالش‌های معلمان اقدام پژوهی و درس پژوهی می‌توان به کمبود آموزش‌های لازم و کمبود زمان برای اجرای آن‌ها اشاره کرد؛ «شرکت‌کننده شماره ۲: من همکاری رو می‌شناسم که به این دلیل که کارگاهی برایشون برگزار نشده با این طرح‌ها آشنا نیستن و اونها رو انجام نمی‌دن باینکه ممکنه خیلی توانمند باشن». با توجه به ماهیت گروهی بودن این طرح‌ها، به نظر می‌رسد هماهنگی اعضای گروه و تبادل اطلاعات نیازمند تنظیم جلسات متعدد و گاه زمان بر می‌باشد؛ «شرکت‌کننده شماره ۱۳: تو مدرسه که اصلاً وقت نمی‌شد بعد از سرکار می‌اومدیم حالا فکر کنین با بچه و کارای خونه و اینا باز باید گزارش کتبی رو کامل می‌کردیم یا کارای مربوط به طرح رو انجام می‌دادیم». در عین حال، تعدد و تنوع طرح‌های آموزشی و پرورشی در مدرسه که از معلمان انتظار می‌رود مسئولیت اجرای آن را بر عهده بگیرند، به چالشی مهم تبدیل شده است؛ و نتیجه‌ای جز خستگی ندارد. همچنین این تعدد طرح‌ها باعث می‌شوند که معلمان مجبور به تغییر روال عادی کلاس شده و از آموزش‌ها عقب بمانند و باعث ایجاد خستگی در معلمان شده است؛ «شرکت‌کننده شماره ۱۰: آموزش و پرورش طرح‌ها رو مثل یک ماشین آجر خالی می‌کنه روی سر معلما و به این فکر نمی‌کنه که معلم چطوری باید به این همه کار برسه و زمان لازم رو از کجا بیاره». ماهیت برگزاری طرح‌ها که به صورت جشنواره‌ای برگزار می‌شوند در بین معلمان موافقان و مخالفانی دارد؛ «شرکت‌کننده شماره ۳: اگر طرح‌ها از حالت رقابتی خارج بشه و بیشتر رو انگیزه‌ی معلما کار بشه بهتره، جشنواره مناسب نیست بهتر به صورت جلسات هم‌اندیشی باشه که از تجارب همه استفاده بشه و خروجی مشخصی داشته باشه». «شرکت‌کننده شماره ۱۰: جشنواره‌ای اجرا بشه ولی به شرطی که بودجه اختصاص بدن و خود اداره کل به شکل مستقیم نظارت داشته باشه، نه این جوریه به شکل دبیرخانه‌ای مناسب نیست». «شرکت‌کننده شماره ۱۷: من با جشنواره موافق نیستم بیشتر می‌گم طرح‌ها بررسی بشه و به ما بازخورد بدن همین کافیه، یعنی به من اگر بازخورد کارم برسه راضی‌ترم تا منتخب بشم».

نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش فهم تجارب زیسته معلمان از فرایند اجرای طرح‌های درس پژوهی، اقدام پژوهی و شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های آن در مدارس دوره

ابتدایی است. بر اساس تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها چنین به نظر می‌رسد طرح‌هایی از قبیل درس پژوهی و اقدام پژوهی که اغلب باهدف بهبود کیفیت آموزش معلمان در مدارس اجرا می‌شوند، طی یک فرایند رسمی و نظام‌مند از بالا به پایین از طریق بخشنامه‌ها و شیوه‌نامه‌های آموزشی به مدارس ابلاغ می‌گردد و معلمان تحت نظارت و حمایت مدیر مدرسه طی یک برنامه زمانی معین اقدام به اجرای طرح‌های مذکور می‌نمایند. نتایج این اقدامات در قالب جشنواره و طی یک فرایند داوری، مشخص و اعلام می‌شود. بدین ترتیب معلمان با نظر به انگیزه‌های درونی و بیرونی متفاوت اقدام به شرکت در چنین طرح‌های جشنواره‌ای می‌نمایند. همچنین آموزش این دو طرح به طرق مختلف شامل برگزاری کارگاه‌های آموزشی، کلاس‌های ضمن خدمت، آموزش طرح‌ها در بدو استخدام، خودآموزی طرح‌ها، آموزش تحت نظر اساتید مجرب و صاحب‌نظر به نظر می‌رسد توانسته به‌عنوان یک منبع آموزشی تاحدی به معلم کمک کند تا اهداف و روش کار در طرح‌ها را به‌درستی بیاموزد. علاوه براین براساس نتایج این پژوهش همسو با مطالعات انجام شده پیرامون درس پژوهی و اقدام پژوهی در پژوهش‌های (Amirabadi, 2017؛ Kalani, 2018؛ Taqvaeezadi, 2020؛ Elliott, 2019؛ Bozkus & Bayrak, 2019؛ Kyndt & Gijbels & Grosemans, 2016؛ Hanfsting & Rauch & Zehmerier, 2019؛ Mattenlug, 2014) می‌توان چنین نتیجه گرفت که مشارکت جدي و مستمر معلمان در اجرای چنین طرح‌های پژوهشی ضمن کمک به توسعه حرفه‌ای آنان، موجب بهبود عملکرد تحصیلی و یادگیری دانش‌آموزان نیز می‌شود که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان برخی از فرصت‌های به دست آمده از تجزیه و تحلیل نتایج مصاحبه‌ها اشاره کرد.

در ادامه‌ی پاسخ به سوال دوم از تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه، در رابطه با چالش‌های به دست آمده، به نظر می‌رسد که درخواست آموزش و پرورش از معلمان در خصوص اجرای تعداد زیاد و متنوعی از طرح‌ها باعث ایجاد خستگی در معلمان شده است که با نتایج پژوهش (Spann, 2018) در وایومینگ همخوانی دارد. هرچند در نتایج پژوهش (Khatri Sefat, 2013) نشان داده شده که معلمان در رعایت اصول اخلاقی موفق عمل کرده‌اند، اما در پژوهش پیش رو نیز گرچه که منتخبین خود اصول اخلاقی و حرفه‌ای را رعایت کرده‌اند، اما به‌عنوان شاهد یا داور مواردی را ذکر کرده‌اند که شاید بتواند مشخص کند برخی از طرح‌هایی که اجرا شده‌اند همراه با رعایت اصول اخلاقی

نبوده‌اند. از آن جمله می‌توان به مقوله‌های تأثیرات منفی ماهیت جشنواره‌ای طرح‌ها و سفارش خرید طرح از منتخبین و ضعف در اجرای طرح‌ها اشاره کرد که شاید در این زمینه بازبینی در خصوص نحوه‌ی اجرای این دو طرح به شیوه‌ی فعلی کارساز باشد. سختی گزارش‌نویسی و برخی مواردی که در ضمن مقوله‌ی تعدد قوانین اداری آورده شده است، با نتایج گزارشات (Khatri Sefat, 2013) همسو می‌باشد. چالش‌های تعدد قوانین اداری، عدم حمایت مالی از معلمان درس پژوه و اقدام پژوه، کمبود زمان در قسمت چالش‌ها با بعضی از موانع یافت شده توسط (Mousavizadeh, 2017) همخوانی دارد. همچنین بیشتر موانع و آسیب‌های حاصل از اجرای اقدام پژوهی در مدارس به‌زعم بسیاری از پژوهشگران (از جمله Namazifard, 2015؛ Shahravi, 2018؛ Saedi, 2019؛ Zarei, 2019؛ Safiyakhani, 2020؛ Spann, 2018) به عدم آگاهی، دانش، مهارت معلمان، پایین بودن انگیزه آنان و همچنین نیاز به بهبود برنامه‌های شغلی ضمن خدمت معلمان (Long & Bae, 2018) همسو با برخی چالش‌ها اشاره می‌شود. سرانجام با نظر به چالش‌های این طرح‌ها به‌ویژه ماهیت جشنواره‌ای بودن طرح‌ها به نظر می‌رسد آسیب‌های جدی ناظر به آن، از جمله سفارش خرید طرح از منتخبین، ضعف داوری و بازخورد از نتایج طرح، همچنین تعدد قوانین اداری که با پژوهش‌های (Temtime & Desta, 2014؛ Naderi et al., 2020؛ Safiyakhani, 2020) همخوانی دارند را می‌بایست مورد توجه قرار داد. بنابراین، بر اساس یافته‌های این مطالعه به دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان طرح‌های درس پژوهی و اقدام پژوهی پیشنهاد می‌شود که این طرح‌ها از حالت اجرای جشنواره‌ای خارج‌شده و بر ضرورت پیوند آن با وظایف آموزشی معلمان در حین اجرا تأکید شود.

منابع:

- Aghaeishurabi, M. (2020). *Investigating the Factors Affecting the Use of Course Research by New Elementary Education Teachers Graduated from Farhangian University* (Master Thesis, Farhangian University, Nasibeh Campus, Tehran). «Persian»
- Amirabadi, T. (2017). *The effect of forming study Lessen circles on teachers' professional qualifications and academic performance of primary school students in Shiraz Education District 4*. Master Thesis. Marvdasht Azad University. «Persian»

- Amirifarhabadi, J. (2019). *Explaining the causal tendency to action research in primary school teachers based on psychological capital and professional well-being. Recent advances in psychology, educational sciences and education journal*, 2(8), 1-15. «Persian».
- Amuzgar, M., & Ajdarian, A., & Ismaili, M. A., & Afkhami Rad, A., & Barati, M., & Behjat, A., & Poorafshari, A., & Hosseinzadeh Shandiz, H., & Shojaei, R., & Sharif Al-Husseini, M., & Adalati Majd, Q., & Nemati, B. M., & Hemtabadi, H.R., & Yousefi, H.R. (2011). *What is Lesson study? Why? How*. Mashhad: Abbas Zadegan Education Research Institute Publications. (Persian).
- Bakhtiari, A. (2015). *Teaching or Lesson study, the method of improving the culture of education and teaching*. Tehran: Avaye Noor. «Persian».
- Bakhtiari, A., & Mossadeghinik, K. (2016). *Lesson or Teaching study: Methods of improving the teaching culture*. Tehran: Avaye Noor. «Persian».
- Bozkuş, K., & Bayrak, C. (2019). The application of dynamic teacher professional development approach through experimental action research. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 11(4), 335-352.
- Chamanara, S. (2010). *Practice research: data collection and validation. Journal of Mathematical Education Development*, 28 (1), 13-16. «Persian».
- Creswell, J. W. (2014). *Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Sage.
- Dikilitaş, K., & Yaylı, D. (2018). Teachers' professional identity development through action research. *ELT Journal*, 72(4), 415-424.
- Elliott, J. (2019). What is lesson study? *European Journal of Education*, 54(2), 175-188.
- Erfani, N., & Shabiri, M., & Sahabat Anwarf, S., & Mashayekhipour, M. (2016). *The effectiveness of Lesson Study Training Courses On the knowledge and teaching skills of primary school teachers. Quarterly Journal of Research in Curriculum Planning*, 2(21), 1-20. «Persian».
- Goodnough, K. (2011). Examining the long-Term Impact of Collaborative Action Research on Teacher Behavior, *Educational Action Research*, 19(1), 37-86
- Gorman, J. Mark, J. & Nikula, J. (2010). *A mathematics Leader's guide to lesson study in practice*. EDC.

- Gudali, H. (2016). *Investigating the relationship between Lesson study and professional development of primary school teachers in Kashan*. Master Thesis, Kashan University. «Persian».
- Hamidi, K. (2016). *Investigating the barriers to action research from the perspective of Second Period High School teachers in Sarbaz city* (Master Thesis, Islamic Azad University, Anar Branch). «Persian»
- Hanfstingl, B., Rauch, F., & Zehetmeier, S. (2019). Lesson study, learning study, and action research: are there more differences than a discussion about terms and schools?
- Hourizad, B. (2011). *Lesson Study of Collaborative research of school staff*. Tehran: SayehSokhan Publications. «Persian».
- Jafari Ahmadabadi, H. (2010). Fundamental philosophical study of action research method (research teacher). Master Thesis. Payam Noor university of Tehran. (Persian).
- Jafari Norouzani, S. (2015). *The effect of continuous process of teacher Profession training through Lesson study on students' performance of solving mathematical problems*. Master Thesis, Marvdasht Azad University. «Persian».
- Jafarikamangar, F., Izadi, S., & Pirouz, G. (2020). *A Comparison of the Effect of Flipped Classroom Teaching with lesson Study Method on Writing Creativity of Teacher Students in Creative Writing*. *Research in curriculum planning*, 17(66), 195-214. «Persian»
- Jahanbin, M. (2019). *Study of Factors Affecting the Motivation of Secondary School Teachers in Yasuj for Action Research*. Master Thesis. Payame Noor University of Tehran Province. «Persian».
- Jeffrey, K. (2006). Action Research Educational Study of the views of teachers. *Journal for Educational Action research*, 26(2): 1088-1093
- Kalani, F. (2018). *Investigating the role of Lesson study in New teaching of mathematics in Zarghan ninth grade*. Master Thesis, Marvdasht Azad University. «Persian».
- Khateri Sefat, B. (2013). *Investigating the scientific nature of action research research based on the views of Norton and Mertler*. Master Thesis, The University of Kordestan. «Persian».
- Kis, S. (2014). Professional development journey through action research: A case of a primary school teacher in an EFL context. *The International Journal of Educational Researchers*, 5(2), 30-46.

- Kohandel, M., Karami, M., Ahanchian, M., & Mermohammadi, M. (2019). *Representation of Conflicts over Two Discourses Teacher Professional Development and Teacher Professional Identity in terms of Power Relations. Foundations of Education, 8(2)*, 103-122. «Persian»
- Kyndt, E., Gijbels, D., & Grosemans, I. (2016). Teachers' everyday professional development: Mapping informal learning activities, antecedents, and learning outcomes. *Review of Educational Research, 201*, 1-40.
- Lesson Study style sheet (2019). Tehran, National Secretariat for Lesson Study «Persian»
- Lewis, C. C. (2006). *Lesson Study in North America: Progress and Challenges*. Available at <http://www.Lessonresearch.net/res.html>
- Lo, M. L. (2006). Learning study-the Hong Kong version of lesson study: Development, impact and challenges. In M. Matoba, K. A. Crawford, & M. R. S. Arani (Eds.), *Lesson study: International perspective on policy and practice* (pp. 133-157). Beijing: Educational Science Publishing House.
- Long, S. C. J., & Bae, Y. (2018). Action research: First-year primary school science teachers' conceptions on and enactment of science inquiry in Singapore. *Asia-Pacific Science Education, 4(1)*, 1-20.
- Mattenlug, K. (2014). understanding the impact of consciousness teachers and students in implementing lesson study. *education and research magazine, 7(13)*, 17-25.
- Mohammad Aghaei, M. (2016). *Teacher of thought and action research: Linking educational practice with living theory. New Strategies of Teachers Training, 2(4)*, 99-112. «Persian».
- Mohammad Salehi, Javad., & Parkan, H., & Soltani, M. (2018). *Identify and prioritize the components affecting the positioning of talents : An action research study in a cultural organization. Religion and cultural politics, 5(11)*, 1-17. «Persian».
- Mohammadi, R., & Hasani, A. (2019). *Investigating the effect of lesson study process on teachers professional development. Journal of Research in Teaching, 7(1)*, 1-19. «Persian»
- Mohammadpour, A. (2013). *Qualitative research method against method I (Logic and design in qualitative methodology)*. Tehran: Sociologists. «Persian».
- Moonsri, A., & Pattanajak, A. (2013). Lesson planning in primary school using lesson study and open approach. *Psychology, 4(12)*, 1064.

- Mousavizadeh, M. H. (2017). *Barriers to action research from the perspective of physical education teachers in the south of Tehran*. Master Thesis, Ivan Kay Non-Profit University. «Persian».
- Musazadeh Mousavi, SA. (2013). *Pathology of action research approach of high school teachers in Babol city* (Master Thesis, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mazandaran University). «Persian»
- Naderi, M., Meirsha Jafari, S. E., Zamani, B. B. E., & Neikkhah, M. (2020). A SWOT Analysis of Implementing Action Research from the Executing Teachers' Viewpoints in Chaharmahal and Bakhtiari Province. *Educational and Scholastic studies*, 9(3), 195-221. «Persian»
- Najafzadeh, B. (2016). *Perceptions and experiences of Tabriz primary school teachers about the effect of Lesson study on their performance*. Master Thesis, Tabriz University. «Persian».
- Namazifard, T. (2015). *Understanding the harms of teachers' research action and the factors that prevent them from doing research* (Master Thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz Universit). «Persian»
- Pourahmad ali, A. (2018). *Identify Factors Affecting the Application of Lesson Study of Mathematics and Provide a favorable model in Elementary Schools of Mazandaran Province* (Doctoral dissertation, Department of Counseling and Psychology, Hormozgan University. «Persian»
- Qureshi, N. (2019). *Investigating the role of school culture on the study activity of primary school teachers in Tabriz* (Master Thesis. Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tabriz). «Persian»
- Rahimi, Z. (2016). *Investigating the problems of implementing the teacher-researcher plan* (Master Thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University, Ahvaz). «Persian»
- Razmjooei, P., Bozorginezhad, K., & Zarei, R. (2018). *The Impact of Teaching Lesson Study on Teachers' Professional Development and Critical Thinking*. *Teacher Professional Development*, 3(2), 35-8. «Persian»
- Reason, P. & Bradbury, h. (2001). *Handbook of action research, participative Inquiry, and practice*. London sage publication.
- Rezaei, R. (2011). *Evaluating the effectiveness of implementing action research training courses for primary school teachers in Qom using the Kirk Patrick model*. Master Thesis, Allameh Tabatabaei University. (Persian).

- Roberts, D. M., Brown, A. M., & Edwards, L. (2015). Participatory action research in two primary schools in a rural Tanzanian village: An exploration of factors to cultivate changes in teaching and learning. *Educational Action Research*, 23(3), 366-382.
- Saedi, Z. (2019). *Identifying and analyzing the factors of refusal and the conditions for the possibility of action research for primary school teachers in Tehran* (Master Thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allameh Tabataba'i University, Tehran). «Persian»
- Safiyakhani, Y. (2020). *Identifying the factors promoting and inhibiting the implementation of the teacher-researcher program and its validation* (Doctoral dissertation, Department of Educational Sciences, Tehran Nasibeh Campus). «Persian»
- Saki, S. (2010). Student teachers' views about cuts of school practice on the development of their professional skills. *Journal of education development*. 2(3),12-30.
- Sami, R., Piri, M., & Talebi, B. (2020). *Modelling the Empowerment of Primary School's Teachers based on Lesson Study Approach*. *Educational and Scholastic studies*, 9(3), 223-251. «Persian»
- Shahravi, M. (2018). *Investigating the obstacles to implementing the teacher-researcher plan in education and providing solutions to improve it (Case study: educational district of Quds city)* (Master Thesis, Tehran University of Science and Culture). «Persian»
- Skott, C. K., & Moller, H. (2017). The individual teacher in lesson study collaboration. *International Journal for Lesson and Learning Studies*.
- Spann, A (2018). *Teacher's Description of Multiple Initiatives Implementation: A Phenomenological Study*. Ed.D. Dissertations. 181.<https://commons.cu-portland.edu/edudissertations/181>.
- Stigler, J. and Hibbert, J. (2014). *Educational Gap: The World Teachers' Best Ideas for Classroom Improvement*. Translated by Mohammad Reza Sar Karani and Alireza Moghadam, Tehran: Printing school five. «Persian».
- Sunata, S. (2019). Classroom Action Research-Based Lesson Study in Determining the Formula of Circle Area. In *International Journal of Science and Applied Science: Conference Series* (Vol. 3, No. 1, pp. 118-130).
- Supreme Council of Education. (2011). Tehran: Secretariat of the Education Higher Council. «Persian».

- Tahamiapur, B. H. (2013). *Identify the mechanisms of change in teacher teaching in the Lesson study process as a way to develop the teacher's profession*. Master Thesis, Kerman Shahid Bahonar University. «Persian».
- Taqvaeeyazdi, M. (2020). *The effect of course research on academic performance of students' social studies course*. *Journal of Educational Research*, 6 (23), 81-98. «Persian»
- Temtime, M. C., & Desta, A. Z. (2014). Primary school teachers & action research: Propensity & challenges. *Journal of Education and Practice*, 5, 44-59.
- Teraverse, N. (2006). Study the effect of action research training courses on improving teacher learning, *J. of Acc. Ed.* 23, 1-19.
- Mattenlug, K. (2014). understanding the impact of conciosness teachers and students in implementing lesson study. *education and research magazine*, 7(13), 17-25.
- Waliruh, S. (2019). *The effectiveness of action research training in teachers' critical thinking and self-efficacy* Master Thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Sistan and Baluchestan University. «Persian»
- Zarei, M. (2019). *Investigating the barriers to the development of the teacher-researcher program in primary schools of Tehran* (Master Thesis. Tarbiat Dabir Shahid Rajaei University of Tehran). «Persian»